

Mehrinigor AXMEDOVA,

Buxoro davlat universiteti

Ingliz adabiyotshunosligi va tarjimashunoslik kafedrası, Dotsenti, fil.f.f.d. (PhD)

<https://orcid.org/0000-0003-1198-0326>

E-mail:m.b.axmedova@buxdu.uz

E-mail:+998905142882

BuxDU, Ingliz adabiyotshunosligi va tarjimashunoslik kafedrası mudiri, dotsent D.I.Xodjaeva taqrizi asosida

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "MA'NAVIYAT" SEMANTIK MAYDONI BIRLIKLARINING FREYM TAHLILI

Аннотация

"Ma'naviyat" semantik maydonining qiyoslanayotgan tillarda o'zaro farqli jihatlarini aniqlash uchun uning lingvokognitiv xususiyatlarini ham tahlil qilish zarur. Bilamizki, kognitiv lingvistikada bu fanni to'liq tushunish uchun metodlar mavjud. Bular:

- 1) freym tahlili;
- 2) kognitiv metafora;
- 3) kognitiv xarita.

Biz har qanday semantik maydon doirasida birlashgan birliklarni tahlil qilar ekanmiz, uning freymini yaratishimiz zarur. Freym inson ongida tajribalaridan orttirgan bilimlar ko'lamini va insonning axborotni shu ko'ma doirasida qabul qilishi, idrok etishi va tatbiq etishi jarayonidir. Inson ma'lum bir hodisalarni anglashda o'z tajriba va bilimlarini, ya'ni xotirasidagi freymlarni qo'llaydi.

Kalit so'zlar: semantik maydon, freym, metafora, kognitiv xarita, ma'naviyat, grammatik struktura, leksik konsept.

FRAME ANALYSIS OF UNITS OF THE SEMANTIC FIELD OF "SPIRITUALITY" IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

In order to determine the different aspects of the semantic field of "spirituality" in the compared languages, it is necessary to analyze its linguocognitive features. We know that in cognitive linguistics there are methods to fully understand this subject. These are:

- 1) frame analysis;
- 2) cognitive metaphor;
- 3) cognitive map.

When we analyze the united units within any semantic field, we need to create its frame. Frame is the scope of knowledge gained from experiences in the human mind and the process by which a person receives, perceives and applies information within this scope. A person uses his experience and knowledge, i.e. frames in his memory, to understand certain events.

Key words: semantic field, frame, metaphor, cognitive map, spirituality, grammatical structure, lexical concept.

ФРЕЙМНЫЙ АНАЛИЗ ЕДИНИЦ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ «ДУХОВНОСТЬ» В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Чтобы определить различные аспекты семантического поля «духовность» в сравниваемых языках, необходимо проанализировать его лингвокогнитивные особенности. Мы знаем, что в когнитивной лингвистике есть методы, позволяющие полностью понять этот предмет. Это:

- 1) анализ кадров;
- 2) когнитивная метафора;
- 3) когнитивная карта.

Когда мы анализируем объединенные единицы внутри какого-либо семантического поля, нам необходимо создать его фрейм. Фрейм — это объем знаний, полученных в результате опыта человеческого разума, и процесс, посредством которого человек получает, воспринимает и применяет информацию в этом объеме. Человек использует свой опыт и знания, т. е. рамки в своей памяти, для понимания тех или иных событий.

Ключевые слова: семантическое поле, фрейм, метафора, когнитивная карта, духовность, грамматическая структура, лексический концепт.

Kirish. Tilshunoslikda keltirilgan turli nazariyalar asosida freym atamasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin:

- 1) freym - kognitiv til hodisasi;
- 2) freym obyekt haqidagi bilimlar tafsilotlarini umumlashtiradi;
- 3) obyekt va sub'yeht munosabati haqidagi bilimlar;
- 4) o'zaro ijtimoiy munosabatlar majmui.

Tilshunos olim, freym tahlilni birinchi marta tilshunoslikka kiritgan Filmorning fikriga ko'ra freym konseptual jihatdan ifodalangan va uzoq muddatli xotirada saqlanadigan, tartibga solingan tajriba bo'lib, turli elementlarni inson tajribasidagi madaniy manzara bilan bog'liq bo'lgan birliklar bilan bog'laydi. Filmor shuni ta'kidlaydiki, so'zlar va grammatik qurilmalar freymga bog'langan bo'ladi, ya'ni biror so'zga (yoki grammatik strukturaga) bog'liq bo'lgan ma'no o'zi bog'langan freymdan mustaqil tushunilmaydi. 1985–yildagi maqolasida ma'lum bir leksik konseptdan freymni farqlash maqsadida Filmor Geshtalt psixologiyasidan shakl va qiziqish doirasi tushunchalarini tilshunoslikka kiritgan. Leksik birlik bildirgan maxsus ma'no shakllarda aks ettiriladi va shakl tushuniladigan qiziqish doirasini ifodalaydigan kattaroq freymning ahamiyatli bir qismi bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli freymlar, masalan, bir biriga bog'liq so'zlar guruhini tushinishda va ularning grammatik xususiyatlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydigan kompleks bilim strukturasi ifodalaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. D.U. Ashurova freym tahlili va atamasini quyidagicha ta'riflaydi: idrok qilish jarayonida maxsus til shakllari alohida o'rin tutadi, ularning yordami bilan bilim strukturasi tayyorlanadi va ular freymlar deb ataladi. Shuningdek, sxema, senariy, plan va shu kabi terminlar ham mavjud. Ba'zi arzimaz farqlarga qaramay, bu terminlarning

barchasi shunday fikrni yuzaga keltiradiki, bilim alohida olingan faktlarning emas, balki murakkab iyerarxik tizimning, ma'lumotlarni taqdim etishning kognitiv modelining yig'indisi hisoblanadi. Til strukturasi va ularning aqliy modellari o'rtasidagi aloqani o'rganish freym tahlil deb ataladi. Matn freym tahlili bosqichma-bosqich jarayon bo'lib, u o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- a) konseptual muhim freymnlarni ifodalovchi og'zaki signallarni qidirish;
- b) ularning freym semantikasini, o'zaro bog'liq, bog'lanishlarini topish;
- d) bilim strukturasi, kontekstual va muammoviy vazifalarni faollashtirish;
- e) matn ko'rinishidagi ma'lumotni konseptuallashtirish (umumlashtirish, xulosa chiqarish, og'zaki signal va ularning freymnlari asosida bilim hosil qilish).

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz tilida "spirituality" semantik maydoni birliklarini mazmuniy jihatlarini tahlil qilar ekanmiz, "spirituality" konseptini ham lingvistik freym, ham kognitiv metaforik tahlil qilish mumkin.

Lingvistik freym tahlili: "Spirituality" so'zi lotincha "spiritualitas" so'zidan olingan bo'lib, ma'naviy yoki ruhiy holatni bildiradi. Lingvistik freym tahlilida biz so'zning turli kontekstlarda qanday ishlatilishini va uning boshqa so'zlar yoki tushunchalar bilan qanday bog'lanishini ko'rib chiqishimiz mumkin. "Spirituality" semantik maydonining freym tahlilini o'tkazishda biz ushbu tushunchani tushunish va izohlash uchun keng qo'llaniladigan turli freymnlarni ko'rib chiqishimiz zarur. Ma'naviyatning semantik maydoniga qo'llanilishi mumkin bo'lgan ba'zi asosiy freymlar:

- *Diniy freym (religious frame):* Ma'naviyat bilan bog'liq eng keng tarqalgan freymlardan biri diniy freymdir. Bu doirada ma'naviyat ko'pincha uyushgan dinlar, oliy kuch yoki xudoga ishonish, diniy amaliyotlar, marosimlar va muqaddas matnlar bilan bog'liq. Ushbu freymga bog'liq so'zlar *faith, worship, prayer, divine, sacred, religion, religious* kabilardir.

Shaxsiy o'sish freymi (personal growth frame): Ma'naviyatni tushunish uchun yana bir muhim freym shaxsiy o'sish freymidir. Shu nuqtai nazardan, ma'naviyat o'z-o'zini kashf qilish, ichki izlanish va shaxsiy rivojlanish sayohati sifatida qaraladi. Ushbu freym bilan bog'liq so'zlar *self-realization, self-discovery, inner exploration, growth, transformation, enlightenment* kabilarni o'z ichiga olishi mumkin.

Sog'lik, ruhiy holat freymi (wellness frame): Salomatlik freymi ruhiy, hissiy va jismoniy farovonlikni targ'ib qilish vositasi sifatida ma'naviyatga qaratilgan. Bu doirada ma'naviyat shifo, muvozanat va umumiy salomatlik manbai sifatida qaraladi. Ushbu freym bilan bog'liq *healing, balance, well-being, mindfulness, meditation, holistic* kabilarni o'z ichiga olishi mumkin.

O'zaro bog'liqlik freymi (interconnectedness frame): O'zaro bog'liqlik freymi ma'naviyat g'oyasini boshqalar va atrofimizdagi dunyo bilan bog'lanish usuli sifatida o'rganadi. Bu doirada ma'naviyat barcha tirik mavjudotlarga nisbatan hamdardlik va birdamlik tuyg'usini tarbiyalash vositasi sifatida qaraladi. Ushbu freym o'z ichiga *interconnectedness, unity, compassion, empathy, oneness* kabi ma'naviy guruhlarini olishi mumkin.

Ekzistensial freym (existential frame): Ekzistensial freym ma'naviyatni, maqsad va mavjudlik masalalari bilan kurashish usuli sifatida ma'naviyatga qaratilgan. Bu doirada ma'naviyat insoniy holatni anglash va chegaralarni buzishni izlash sifatida qaraladi. Ushbu freym *meaning, purpose, transcendence, existential, contemplation* kabi ma'naviy guruhlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Falsafiy freym tahlil (Philosophical frame): Falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, ma'naviyat ko'pincha inson borlig'ining moddiy tashvishlar va jismoniy voqeliklardan tashqaridagi asosiy jihati sifatida qaraladi. U voqelikning ma'nosi, maqsadi va tabiati haqidagi savollar bilan bog'liq.

Tahlil va natijalar. Immanuel Kant, Fridrix Nitsche, Martin Xaydegger kabi faylasuflar ma'naviyat tushunchasini axloq, estetika va egzistensial masalalar bilan bog'liq holda tadqiq qilganlar. Ma'naviyatga chuqurroq haqiqatlarni izlash, ong mohiyatini o'rganish, borliq sir-asrorlari haqida fikr yuritish usuli sifatida qarash mumkin. Bu o'z-o'zini kashf qilish, o'z-o'zidan yuqorilash va rivojlanish va o'zidan kuchliroq ilohiy kuchlar bilan bog'lanishning ichki sayohatini o'z ichiga oladi. Ma'naviyat (spirituality) haqidagi falsafiy munozaralar ko'pincha *transcendence, immanency, authenticity, human-space relationship* kabi so'zlarni o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy freym tahlili (Economic frame): Iqtisodiyot nuqtai nazaridan ma'naviyatni mehnat, iste'mol va iqtisodiy qarorlar qabul qilish bilan bog'liq individual qadriyatlar, motivatsiyalar va xatti-harakatlarga ta'sir qiluvchi omil sifatida ko'rish mumkin. Ba'zi iqtisodchilar ma'naviyat biznes amaliyotiga, korporativ ijtimoiy mas'uliyat va barqaror rivojlanishga nisbatan axloqiy munosabatni shakllantirishda rol o'ynashi mumkinligini ta'kidlaydilar.

Xulosa va takliflar. "Ma'naviy kapital" (spiritual capital) tushunchasi iqtisodiy faoliyat va natijalarga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan qadriyatlar, e'tiqodlar va ma'naviyat bilan bog'liq me'yorlarni o'z ichiga olgan nomoddiy aktivlar shakli sifatida taklif qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviyat tuyg'usi kuchli shaxslar shaxsiy o'sish, ijtimoiy munosabatlar va jamiyat farovonligi kabi moddiy bo'lmagan maqsadlarni sof iqtisodiy maqsadlardan ustun qo'yishi mumkin. Ma'naviyat va iqtisodning kesishishi ma'naviy qadriyatlarining kapitalistik tuzumlar bilan mos kelishi, ma'naviyatning ijtimoiy adolat va iqtisodiy tenglikni ta'minlashdagi o'rni, shaxs farovonligi va tashkilot faoliyatini oshirishda ma'naviy amaliyotlarning imkoniyatlari haqida savollar tug'diradi. Ma'naviyat tushunchasini ham falsafiy, ham iqtisodiy asoslar orqali tahlil qilib, uning inson e'tiqodi, qadriyatlarini, xulq-atvori va jamiyat tuzilmalarini shakllantirishdagi ahamiyatini chuqurroq anglashimiz mumkin.

REFERENCES

1. Sergeev M.Y. Spirituality in the Global Age: Theory of Religious Cycles and Its Implications. Philosophical Polylogue, 2020, no. 1, pp. 116–132. EDN: KHUAJN. DOI: 10.31119/phlog.2020.1.111.
2. Koval N.A. Spirituality as a Condition for the Formation of Moral Standards of an Individual. Gosudarstvenno-pravovye issledovaniya = State Legal Research, 2020, no. 3, pp. 33–37. (In Russian). EDN: POOLAP.
3. Akhmedova Mekhrinigor Bahodirovna. "ANALYSIS AND DIFFERENT INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT OF SPIRITUALITY". Indonesian Journal of Innovation Studies, Vol. 18, May 2022, doi:10.21070/ijins.v18i.590.
4. Magdalena NGONGO, Akhmedova Mehrinigor. A Systemic Functional Linguistic Analysis of Clauses Relationship in Luke Gospel Text, Janji Baru Using Kupang Malay. Studies in Media and Communication Journal. Vol.11, 2023. - P. 33-40.
5. Fitria Nur Hasanah, Rahmania Sri Untari, Shofiyah Al Idrus, and Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna. Excel in Critical and Creative Thinking in Object-Oriented Programming. H. Ku et al. (Eds.): ICARSE 2022, ASSEHR 748, 2023. - P. 301–305.

6. Hazim Hazim, Ratih Puspita Anggraenni, Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna. Altruistic Actions in COVID-19 Corpses Care: Empathy, Modeling, and More. International Conference on Advance Research in Social and Economic Science (ICARSE 2022), 2023/4/27. - P.476-484
7. Akhmedova Mekhrinigor Bakhodirovna. “‘SPIRITUALITY’ LANGUAGE CATEGORY AND ITS CONTENT”. Middle European Scientific Bulletin, vol. 6, Nov. 2020, pp. 57-59, doi:10.47494/mesb.2020.6.115.
8. Bahodirovna, A. M. “Semantic Field and Sema in Uzbek (In the Example of ‘Ma’naviyat’)”. INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION, vol. 1, no. 4, Oct. 2022, pp. 77-80, <https://inter-publishing.com/index.php/IJISE/article/view/173>.
9. Gachev G.D. National Images of the World. America in Comparison with Russia and the Slavs. Moscow, Raritet Publ., 1997. 680 p. EDN: WXNJOD.
10. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Vijdon>